

SPID(OITS) KASALLIGI TARIXI, UNING KELIB CHIQISHI TARIXI VA RIVOJLANISHI

Rasulova Aziza Azamjon qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Namangan filiali davolash ishi yo'nalishi 1-boshqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada spid kasalligining kelib chiqish sabablari, yuqish yo'llari hamda inson organizmiga ko'rsatadigan salbiy tasiri haqida so'z yuritiladi. Maqolada kasallikni keltirib chiqaruvchi OIVning tuzulishi, uning immune tizimiga kirib borish mexanizmi va oqibatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, OIV infeksiyasining oldini olish choralari, sog'lom turmush tarzining ahamiyati va profilaktika dasturlanining ijtimoiy ahamiyati haqida ma'lumot beriladi. Tadqiqotning maqsadi - aholi SPID kasalligi haqida to'liq tushuncha hosil qilish, uni erta aniqlash va profilaktika orqali kasallanish ko'rsatkichlarini kamaytirishdan iborat.

Kalit so'zlar: Spid, OITS (Odam immunitet tanqisligi sindromi), OIV virusi, immunitet tizimi, virusli kasallik, yuqumli kasallik, inson immunitet tanqisligi virusi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются причины возникновения СПИДа, пути его передачи, а также отрицательное воздействие на организм человека. В работе анализируется структура ВИЧ, механизм его проникновения в иммунную систему и последствия заражения. Кроме того, представлены сведения о мерах профилактики ВИЧ-инфекции, значении здорового образа жизни и социальной важности профилактических программ. Цель исследования — сформировать у населения полное представление о заболевании СПИД, выявлять его на ранних стадиях и снижать показатели заболеваемости посредством профилактических мер.

Ключевые слова: СПИД, ВИЧ (вирус иммунодефицита человека), вирус ВИЧ, иммунная система, вирусное заболевание, инфекционное заболевание, вирус иммунодефицита человека.

Abstract: *This article discusses the causes of AIDS, the ways it spreads, and its negative effects on the human body. The article analyzes the structure of OIV, the mechanism of its penetration into the immune system, and the consequences of infection. In addition, it provides information about preventive measures against OIV infection, the importance of a healthy lifestyle, and the social significance of prevention programs. The aim of the study is to develop a comprehensive understanding of AIDS among the population, ensure its early detection, and reduce infection rates through preventive measures.*

Keywords: *AIDS, OIV (Human Immunodeficiency Virus), immune system, viral disease, infectious disease, Human Immunodeficiency Virus (OIV).*

Bundan 30 yil oldin, aniqrog'i, 1981 yilning 5 iyunida tibbiy mutaxassislar sirli va xatarli bir kasallik haqida ma'lum qilib, insoniyatni ogohlikka chorlagan. Tez orada unga nom ham berildi – inglizchada “AIDS”, ruschada SPID, o'zbekchada esa OITS (Orttirilgan immunitet taqchilligi sindromi) deb nomlandi. Bu kasallikka yetaklovchi virus “OIV” – immunitet taqchilligi virusi yetib bormagan joy yo'q. Aniqlanganidan beri 25 million odamni hayotdan olib ketdi. Lekin uning xavf darajasi pasaygan. Uzoq yillik, muntazam ilmiy izlanishlar natijasida SPIDga qarshi kuchli dorilar yaratildi, mulolaja turlari ko'paydi. Bugun immunitet taqchilligi virusiga uchragan odamning hayotini saqlab qolish mumkin.

Orttirilgan immun tanqisligi sindromi (OITS) – retrovirus guruhiga mansub [virus](#) qo'zg'atadigan kasallik bo'lib, ikki davrga bo'linadi: [OIV infeksiyasi](#) va bevosita OITS (SPID) davri. OIV infeksiyasi davri odam organizmida virus bor, lekin kasallik alomatlari hali namoyon bo'lmagan davr.

Virus deyarli bir vaqtda [Parijda](#) professor [Lyuk Montanye](#) hamda [AQShda](#) professor [Gallo](#) boshchiligidagi olimlar tomonidan kashf etilgan (1983-yil). Bu virus odamning [immunitet](#) tizimiga tanlab ta'sir ko'rsatadi, ayniqsa, SD4+ immun hujayralariga qirg'in keltiradi. Virus odam organizmiga tushgach, 2–3 kundan so'ng, 25–30% hollarda birlamchi infeksiya davriga xos alomatlar kuzatilishi mumkin. Bu „o'tkir serokonversiya sindromi“ deb

ataladi, bunda harorat ko'tariladi, tunda terlash, bo'g'imlar va bosh og'rig'i, loxaslik, qayt qilish, ich ketishi, badanda, ayniqsa, uning yuqori qismida toshmalar paydo bo'lishi mumkin. Bu alomatlar odam organizmiga tushgan virus ta'siriga immunitet tizimi ma'lum darajada javob qaytarish reaksiyasi bilan bog'liq. Lekin bu davrda antitelolarni aniqlash natija bermaydi, chunki immunitet tizimining javobi hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Kasallikning bu davri 8–10 yilgacha, ba'zan undan ham uzoq davom etishi mumkin. Hozirgi kunda amaliyotda OIV infeksiyasi tashxisini qo'yish qonda kasallik virusiga qarshi paydo bo'lgan antitelolarni aniqlash – immun ferment taxlili (IFT) reaksiyasiga asoslangan. Dastlabki antitelolar virus organizmga tushgach, 3 haftadan so'ng shakllana boshlasa ham, qo'llanadigan diagnostikumlar ularni ilg'ay olmaydi. Shu bois, odamga ushbu infeksiya ilashgani to'g'risida virus organizmga tushganidan so'ng 90 kun o'tkazib olingan tekshirish natijasiga qarab xulosa chiqarish mumkin.

OITV odamlarda o'ta xavfli orttirilgan immuntanqisligi sindromi (OITS) kasalligini keltirib chiqaradi. Xorijiy adabiyotlarda OITSni “Acquired immunodeficiency syndrom”-(AIDS), ruschada “Синдром приобретенного иммунодефицита” (SPID) deb yuritiladi. OITV hozirgi kunda Retroviridae oilasiga va Lentivirinae kenja oilasiga kiritilgan.

Dastlabki gipotezalardan biri kasallikning kelib chiqishini maymunlar bilan bog'lagan. Taxminan yigirma yil oldin, olim B. Korbett OIV 1930-yillarda shimpanzalar orqali, ularning qoni yoki go'shti bilan tishlash yoki aloqa qilish orqali inson tanasiga kirgan bo'lishi mumkinligini taxmin qilgan edi. Bu gipoteza shimpanze qonida OITSGa o'xshash holatni keltirib chiqaradigan shunga o'xshash virusning mavjudligi bilan tasdiqlanadi. Boshqa bir olim, professor R. Garri, kasallik ancha qadimgi, 1900-yillarga borib taqaladi, deb hisoblaydi. 20-asr boshlarida kashf etilgan Kaposi sarkomasi bu gipotezaning dalili hisoblanadi. Bu inson immunitet tanqisligi virusining dalilidir.

Ko'pgina tadqiqotchilar OITSning kelib chiqishi sifatida Markaziy Afrikani ko'rsatadilar. Yana bir gipoteza shundaki, OIV ma'lum mintaqalarda mavjud bo'lgan, boshqalari esa uning paydo bo'lishini Afrikaning ayrim qismlarida radiatsiya paydo

bo'lishi bilan bog'laydilar. Yaqinda britaniyalik olim E. Xuper virus 1950-yillarning boshlarida poliomielitga qarshi vaksinani ishlab chiqishdagi xatodan kelib chiqqan degan gipotezani ilgari surdi. Uning ta'kidlashicha, vaksina ishlab chiqarishda OIV analogini o'z ichiga olgan shimpanze jigarlaridan foydalanish virusning tarqalishiga olib kelgan. Vaksina sinovdan o'tkazilgan hududlarda OIV infeksiyasining yuqori darajasi bu gipotezani qo'llab-quvvatlaydi.

Virus rivojlanishining darajasi odamlar orasida keng tarqalgan va ko'plab omillarga bog'liq. Ushbu omillar quyidagilardir:

- Bemorning yoshi;
- Tananing OIVdan o'zini himoya qilishi qobiliyati;
- Dori vositalari mavjudligi;
- Boshqa infeksiyalar mavjudligi;
- Bemorda genetik kasalliklar mavjudligi;
- Virusning ayrim shtammlariga qarshi himoya.

Jinsiy aloqa orqali yuqishi — bu infeksiyalangan jinsiy suyuqliklar (og'iz bo'shlig'i, rektal, genital yoki shilliq pardalari) bilan aloqa qilganda yuzaga kelishi mumkin. Bu vaginal, oral va anal kabi himoyalanmagan jinsiy aloqa vaqtida sodir bo'lishi mumkin.

Perinatal yuqishi — ona tug'ruq paytida, [homiladorlik paytida](#), shuningdek, emizishda infeksiyasini bolaga yuqtirishi mumkin.

Qon quyish orqali yuqishi — hozirgi vaqtda qon quyish orqali OIV yuqtirish xavfi rivojlangan mamlakatlarda juda ehtiyotkorlik bilan tekshiruv va ehtiyot choralari tufayli juda past. Shu bilan birga, giyohvand moddalarni qabul qiluvchilar yoki bemorning qoni bilan zararlangan shpritslarni qayta ishlatish oqibatida kasallik yuqish xavfi juda yuqori.

Ko'p hollarda OITS (SPID) belgilari bakteriyalar, viruslar, zamburug'lar va / yoki parazitlarning rivojlanishi sabab yuzaga keladi. Ushbu holatlar odatda tanani infeksiyadan himoya qiladigan sog'lom immun tizimiga ega bo'lganlarda rivojlanmaydi.

OIVga chalingan ko'plab odamlarda OITS alomatlari va belgilari bir necha oy yoki hatto yillar davomida uchramaydi. Boshqalarda gripp va shamollashga o'xshash alomatlar rivojlanishi mumkin, ular odatda virus yuqganidan 2-6 hafta o'tgach namoyon bo'ladi.

Kasallikning birinchi belgilari quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

- Isitma;
- Varaja qilish;
- Bo'g'imlardagi og'riq;
- Mushaklardagi og'riq;
- Tomoq og'rishi;
- Terlash (ayniqsa tunda);
- Bezlarning kattalashishi;
- Qizil toshmalar toshishi;
- Charchoq;
- Zaiflik;
- Tana vaznini yo'qotish.

Ko'pgina hollarda OITSning dastlabki alomatlari yo'qolib ketganidan keyin ko'p yillar davomida qo'shimcha kasallik alomatlari kuzatilmaydi.

Shu vaqt ichida virus rivojlanib, immun tizimi va tana a'zolariga zarar yetkazishda davom etadi. OIVni replikatsiyalashga qarshi dori vositalarisiz ushbu jarayon o'rtacha 10 yilgacha davom etishi mumkin. Infektsiyalangan odamda odatda hech qanday alomat kuzatilmaydi, u o'zini yaxshi his qiladi va sog'lom ko'rinadi.

OIV (inson immunitet tanqisligi virusi) organizmning immunitetiga hujum qiluvchi virusdir; agar davolanmasa, OITS (g'ayriijtimoiy immunitet tanqisligi sindromi)ga olib kelishi mumkin. OIV bilan kasallanganlar umr bo'yi virusga ega bo'ladilar, ammo samarali davolash bilangina to'g'ri tibbiy parvarish bilan virusni nazorat qilish, uzoq va sog'lom hayot kechirish va virusni boshqalarga yuqtirmaslik mumkin.

Umumiy ma'lumotlar

- **Virus:** OIV virusi tananing immunitetiga hujum qiladi, ayniqsa CD4 hujayralarini (T-limfotsitlar) yo'q qiladi.
- **Kasalliklar:** Agar davolanmasa, OIV immunitetni zaiflashtirib, OITS (g'ayriijtimoiy immunitet tanqisligi sindromi)ga olib kelishi mumkin.
- **Davolash:** OIVni to'liq davolashning imkoni yo'q, ammo virusga qarshi samarali dorilar mavjud bo'lib, bu virusni nazorat qilishga yordam beradi.
- **Hayot davomiyligi:** Samarali davolanish bilan OIV virusi bilan yashaydigan odamlar sog'lom va uzoq umr ko'rishlari mumkin.

Muhim eslatmalar

- OIV virusi bilan kasallangan odamlar davolanishni to'xtatmasliklari kerak.
- Samarali davolash virusni nazorat qilishga va uni boshqalarga yuqtirmaslikka yordam beradi.
- OIV virusiga chalingan odamlarning turmush o'rtog'i bilan jinsiy aloqada bo'lishdan oldin shifokor bilan maslahatlashishi tavsiya etiladi.

OIV ning yashirin davri qanday bo'ladi?

- Virus bilan zararlangandan to kasallikning birlamchi belgilari paydo bo'lgunicha o'tgan davr 2 haftadan 6 oygacha va undan ortiq davom etishi mumkin. Bu davrda virusni test orqali aniqlash qiyin, ammo OIV infeksiyasi zararlangan odamdan sog'lom odamga yuqishi mumkin.

OIV ning birlamchi belgilari qanday bo'ladi?

- Bu davr simptomsiz (hech qanday belgilersiz) ham kechishi mumkin. Ba'zan tana harorati ko'tarilishi, limfa tugunlari kattalashib qolishi, stomatit, faringit, diareya, toshma toshishi, taloq o'lchamining kattalashishi, ensefalit (bosh miya shamollashi) kabi belgilar kuzatilishi mumkin. Bu davr odatda bir necha kundan 2 oygacha davom etishi mumkin.

Latent davri – kasallikning belgilersiz kechish davri.

- Bu davrda kasallik hech qanday belgi orqali namoyon bo'lmasligi mumkin, ammo OIV ko'payishda davom etadi (qonda OIV miqdori ortadi) va organizm kerakli T-limfotsitlarni (kasallik qo'zg'atuvchi hujayralarni aniqlab,

ularga qarshi kurashadigan maxsus hujayralar) ishlab chiqara olmaydi, ularning miqdori sekin-asta kamayib boradi. Latent davr 2-3 yildan 20 yilgacha, oʻrtacha 6-7 yil davom etishi mumkin.

Ikkilamchi kasalliklar davri.

➤ OIV virusi miqdorining qonda faol koʻpayishi va T-limfotsitlarning keskin kamayishi natijasida bemorda immunitet tizimi qarshilik koʻrsata olmaydigan turli “opportunistik” kasalliklar (immunitet tizimi faoliyatining susayishi natijasida organizmda mavjud, sogʻlom odamda kasallik keltirib chiqarmaydigan virus, bakteriya va zamburugʻlar taʼsiri natijasida rivojlangan kasalliklar) yuzaga kela boshlaydi.

Terminal davr (OITS)

➤ OIV infeksiyasining oxirgi va yakunlovchi bosqichi. Bu davrda himoya hujayralari – T-limfotsitlar miqdori keskin kamaygan boʻladi. Immunitet tizimi infeksiyalarga qarshi kurasha olmaydi va ular organizmni tez ishdan chiqaradi. Virus va bakteriyalar hayot uchun muhim aʼzolari (suyak-mushak, nafas, hazm qilish tizimi, bosh miyasi) zararlaydi. Bemor “opportunistik” kasalliklar keltirib chiqargan asoratlar natijasida halok boʻladi. Bu davr 1-3 yil davom etishi mumkin.

Kasallik terminal bosqichiga oʻtmasligi uchun nima qilish kerak?

➤ OIV statusni aniqlash uchun vaqtda tekshiruvdan oʻtish kerak. OITS kasalligi kodlari: ICD-10 boʻyicha OIV/OITS kodlar:

1. B20-OIV infeksiyasi sababli kasalliklar -bu kod OIV oqibatida kelib chiqadigan barcha opportunistik infeksiyalarni oʻz ichiga oladi. Bunga:

- OIV bilan bogʻliq sil
- Pneumocystis pnevmoniya
- Kandidioz
- Toksoplazmozlar kiradi.

2. B21-OIV sababli oʻsmalar. Bunga:

- Kaposhi sarkomasi
- Limfomalar misol boʻladi.

3. B22-OIV bilan bog'liq boshqa aniqlangan kasalliklar-bunga OITS bilan bog'liq lekin B20 yoki B21 ga to'g'ri kelmaydigan kasalliklar kiradi.

4. B23-OIV infeksiyasini boshqa o'tkir bosqichlari

- O'tkir OIV infeksiyasi
- O'tkir retrovirus sindromi

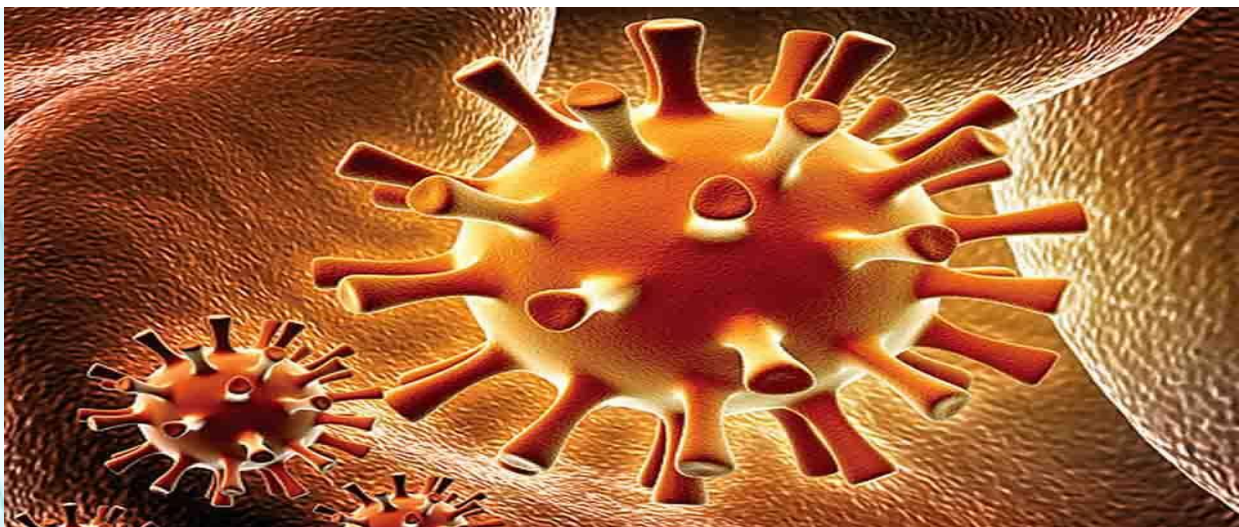
5. B24-OIV infeksiyasi aniqlanmagan bosqichlari

Diagnostika bor, lekin bosqich yoki asoratlari aniq ko'rsatilmagan.

Ko'pincha umumiy "OITS" tashxisi sifatida ishlatiladi. Bundan xulosaki

- B20-OIV sababli infeksiyon kasallik
- B21-OIV sababli o'smalar
- B22-OIV bilan bog'liq boshqa kasallik
- B23-OIV infeksiyasining o'tkir bosqichlari
- B24-OIV infeksiyasi, aniq belgilanmagan bosqich

OITS virusining laboratoriyada diagnostikasi epidemiologik jihatdan juda muhim bo'lib, hozirgi kunda kasallikning tarqalishini oldini olishdagi eng asosiy xususiyatlardan biri hisoblanadi, chunki hozirgi kungacha virusga qarshi samarali vaktsina olingani yo'q. Kasallikka erta va o'z vaqtida tashxis qo'yish uning tarqalishini oldini oladi. Hozirgi kunda OITS virusi diagnostikadagi eng samarali usul bemor qon zardobi tarkibidagi virus spetsifik antitela va antigenlarni kasallikning turli davrlarida serologik aniqlash hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://www.amerikaovozi.com/a/battle-against-aids-123714099/830857.html>
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Orttirilgan_immun_tanqisligi_sindromi
3. Mikrobiologiya, virusologiya va immunologiya / Muhamedov I.M., Aliyev Sh.R., Rizayev J.A., Xo'jayeva Sh.A.-Toshkent: Yangi asr avlodi,2019.-576 b.
4. <https://med24.uz/uz/bolezni/spid>
5. <https://mymedic.uz/kasalliklar/virusli/oits-oiv/>
6. https://uz.wikipedia.org/wiki/OIV_infeksiyasi
7. <https://uz.goodinternet.org/uz/sections/osmirlar/OIV/oiv-rivojlanishi/>